

ВІЙСЬКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА АЗЕРБАЙДЖАНОМ

У статті розглянуто відносини між Україною та Азербайджанською Республікою у військово-технічній сфері. Зроблено акцент на міжнародний скандал, який розгорівся між Україною та Азербайджаном стосовно таємного продажу зброї Вірменії в серпні 2012 року.

Ключові слова: військово-технічне співробітництво, експорт зброї, українсько-азербайджанські відносини, азербайджансько-вірменські відносини, нагірно-карабаський конфлікт.

В статье рассмотрены отношения между Украиной и Азербайджанской Республикой в военно-технической сфере. Сделано акцент на международный скандал, который разгорелся относительно тайной продажи оружия Армении в августе 2012 года.

Ключевые слова: военно-техническое сотрудничество, экспорт оружия, украинско-азербайджанские отношения, азербайджанско-армянские отношения, нагорно-карабахский конфликт.

The article describes the relations between Ukraine and the Republic of Azerbaijan in military-technical sphere. The author made an accent on international scandal the reasons of which were Armenia's secret weapons sales in august 2012.

Key words: military-technical cooperation, export of weapons, the Ukrainian-Azerbaijani relations, Azerbaijani-Armenian relations, the Nagorno-Karabakh conflict.

Історично склалося так, що торгівля зброєю є одним із пріоритетних факторів міжнародних відносин. Оскільки цей вид торгівлі є одним з аспектів зовнішньої політики кожної держави, то вона завжди привертала і буде привертати до себе увагу не тільки світової спільноти, але й можливих супротивників і конкурентів, експертів, а також приватних осіб. Україна успішно здійснює військово-технічне співробітництво з Азербайджанською Республікою, керуючись нормами міжнародного права щодо передачі товарів військового призначення та їх використання. В нинішніх реаліях політика України у сфері військового співробітництва з Азербайджаном приводиться збалансовано, з урахуванням стану двосторонніх відносин, і в рамках сформованої динаміки поставок озброєнь. Оскільки українсько-азербайджанські відносини, особливо в енергетичній та військовій сферах, носять стратегічний характер, то актуальність теми цілком очевидна.

Мета даної статті полягає, по-перше, в більш детальному дослідженні відносин України та Азербайджану у військово-технічній сфері (торгівля зброєю), по-друге, в дослідженні та аналізі міжнародного скандалу, який розгорівся між Україною та Азербайджаном щодо таємного продажу зброї Вірменії в 2012 році.

Важливою в розгляді даної проблеми є праця А. Гасанова [4]. Зокрема, в 10 розділі вказаної монографії розглядається проблема безпеки Азербайджану, Нагірно-Карабаський конфлікт. Автор

підкреслює, що Україна зацікавлена у воєнно-політичній стабільності Азербайджану, оскільки конфлікт на Південному Кавказі спричиняє велику загрозу геостратегічним планам України,

М. С. Дорошко у своїй книзі [5] зазначає, що Україна і Азербайджан є стратегічними партнерами і проявляють зацікавленість один в одному. Україна розглядає Азербайджан як ринок збуту своєї військової техніки, у свою чергу Україна для Азербайджану – надійний споживач нафти і нафтопродуктів. О. Я. Дудник [6], розглядає позицію України щодо азербайджансько-вірменських відносин.

Особливо цінною для дослідження є праця С. Мінасяна [12]. Його робота присвячена аналізу розвитку і становлення збройних сил в державах Південного Кавказу і воєнно-політичного балансу в регіоні. В іншій своїй статті [13] автор торкається проблеми «збройного скандалу», аналізуючи інформацію, яка потрапила в ЗМІ, щодо продажу української зброї Вірменії.

Ніязов Ніязі Сабір Огли [14] розглядає політику воєнної безпеки Азербайджану, при цьому особливу увагу приділяє факторам, які формують основні напрямки воєнної політики. В даній праці висвітлені відносини Азербайджану із зарубіжними державами. Для нашої статті важливе значення становить розділ другий, в якому автор звертає увагу на відносини Азербайджану з країнами пострадянського простору в сфері військового співробітництва.

Інтерес викликають праці фахівців, які досліджували відносини України та Азербайджану у сфері торгівлі зброєю: У. Ахундової [1], В. Бадріа [2; 3], Л. Клепач [7], В. Кравчук [8], С. Лозушко [9], В. Матвеева [10], В. Матоли [11], І. Рагімової [15], Б. Рудя [16], І. Солов'я [20], К. Спірідонової [18], С. Стріхи [19]. Особливу увагу автори звертають на скандал між Україною та Азербайджаном, який відбувся в серпні 2012 року. Статті І. Аладашвілі [21] та Е. Еріцен [22] у журналі «Georgian Journal» характеризували події, які стосувались тасмного продажу зброї.

Азербайджанська Республіка посідає важливе місце у зовнішній політиці України, що зумовлено, у першу чергу, широкими можливостями у налагодженні взаємовигідного економічного, політичного, енергетичного та військово-технічного співробітництва. Обидві країни об'єднують спільні інтереси, що дозволяють прогнозувати подальше поглиблення та активізацію українсько-азербайджанського співробітництва [14, с. 19].

Співробітництво України та Азербайджану у військово-технічній сфері здійснюється з 1993 року, і спрямоване на зміцнення оборони та забезпечення безпеки обох держав. Цьому сприяє кілька угод між Кабінетом Міністрів України і Урядом Азербайджанської Республіки: про військово-технічне співробітництво від 24 березня 1997 року; про взаємну охорону секретної інформації від 28 жовтня 2005 року; про виробничу та науково-технічну кооперацію підприємств і організацій оборонних галузей промисловості від 26 квітня 2005 року [12, с. 12-15].

За даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження світу (СІПРІ), Україна посіла 12 місце в рейтингу за обсягами експорту основних видів озброєнь на початку 2012 року [23]. Водночас, за інформацією міністра оборони Дмитра Саламатіна, в 2011 році постачання товарів і послуг військового та спеціального призначення здійснювалися до 62 країн світу [22].

Як відомо, Україна входить у двадцятку світових експортерів зброї і тим самим проявляє великий інтерес до Азербайджанської Республіки, розглядаючи цю країну як ринок збуту своєї військової продукції. У свою чергу Азербайджан розглядає Україну як одного з головних постачальників зброї. Але останні події показали, що відносини між цими країнами дещо ускладнюються.

Більшість експертів відзначають, що виконання «військових» угод Україною, не обходиться без серйозних ускладнень [11].

У серпні 2012 року між Азербайджанською Республікою та Україною розгорівся скандал на міжнародному рівні. Причина – таємний продаж українською стороною військової техніки Вірменії. Азербайджанська сторона занепокоєна тим, що Україна наростила експорт озброєнь до Вірменії, оскільки це може ще більше ускладнити і без того непрості відносини Азербайджану і Вірменії.

Слід зазначити, що конфлікт між Азербайджаном і Вірменією розпочався у 1988 році, коли населений переважно вірменами Нагірний Карабах заявив про вихід зі складу Азербайджанської РСР. У 1991 році

було оголошено про створення Нагірно-Карабаської Республіки, що призвело до бойових дій між двома країнами [13].

Незважаючи на те, що з моменту війни в Нагірному Карабасі пройшли вже десятки років, сьогодні відносини між Азербайджаном та Вірменією залишаються юридично невіршеними. Міжнародні оглядачі зазначають, що вони характеризуються «гонкою озброєнь», яка розпочалася приблизно у 2005 році, але саме в останні роки сторони конфлікту стали масово закуповувати озброєння та військову техніку [5, с. 186].

Як показує історія, заручниками таких відносин нерідко стають треті країни, в даному питанні Україна не є винятком.

У свою чергу, Україна виступає за вирішення даного конфлікту мирним шляхом, оскільки має дружні та партнерські відносини як з Азербайджанською Республікою, так із Вірменією. Принципова позиція України щодо нагірно-карабаського конфлікту знайшла своє відображення в спільній заяві, де йдеться про те, що конфлікт повинен бути врегульований на основі норм і принципів міжнародного права, з урахуванням територіальної цілісності, суверенітету та непорушності кордонів держав, а сам нагірно-карабаський конфлікт спричиняє велику загрозу геостратегічним планам України [6, с. 174]. Офіційний Київ зацікавлений, як ніхто інший, у воєнно-політичній стабільності даного регіону і не має на меті експортом своєї зброї завдати шкоди азербайджансько-вірменським відносинам [4, с. 859].

Але серпневі події 2012 року підірвали імідж і спростували позицію України щодо вирішення нагірно-карабаського конфлікту.

Згідно з повідомленням, що з'явилося в азербайджанських засобах масової інформації, у 2011 році Україна таємно експортувала свою зброю до Вірменії. На підтвердження цього вони наводять нібито копію листа Міністра оборони України на адресу українського Президента Віктора Януковича, де містилася схема незаконних поставок 12 ракетних систем залпового вогню «Смерч», а також 50 комплексів «Ігла». В даному листі пропонувалося для здійснення поставок використовувати підставні компанії, зареєстровані в ЄС та СНД [17].

У повідомленні зазначалося, що Вірменія нібито вже сплатила 50 % вартості поставок, і висловлювалося побоювання, що Азербайджан може про це дізнатися. Тому, щоб не ставити під удар військово-технічне та енергетичне співробітництво між Азербайджаном і Україною, компанії «Укрспецекспорт» пропонувалося публічно відмовитися від угоди з Вірменією. У свою чергу Вірменія мала імітувати звернення до арбітражу, демонструючи різко негативне ставлення до керівництва «Укрспецекспорту» і української сторони як до ненадійного постачальника [9, с. 3].

Дана інформація ставить під удар традиційно дружні українсько-азербайджанські відносини, стратегічний характер яких для зовнішньої політики України є незмінним і пріоритетним, особливо у військово-технічній та енергетичній сферах [20].

Україна та Вірменія відразу відреагували на дану інформацію і заявили про те, що дані звинувачення є нічим іншим як «фальшивкою» і мають на меті «завдати шкоди дружнім країнам».

Україна офіційно заявила, що в питаннях воєнно-технічного співробітництва з тією чи іншою країною дотримується своїх міжнародних зобов'язань, взятих у рамках членства в ООН, ОБСЄ та міжнародного режиму експортного контролю, а також національного законодавства. В офіційній заяві було зазначено, що, враховуючи майбутнє головування України в ОБСЄ, офіційний Київ докладе максимум зусиль для укріплення безпеки і стабільності в регіоні [7].

Прес-секретар Міністерства закордонних справ України Олександр Дикусаров заявив, що матеріали, які було розміщено у деяких Інтернет-виданнях, мають невідоме походження і несуть провокаційний характер.

Прес-секретар міністерства оборони Вірменії Аршун Ованісян зазначив, що опубліковані дані є абсолютною дезінформацією, і міністерство оборони Вірменії завжди офіційно повідомляє про всі свої угоди стосовно закупівлі зброї [8].

Міжнародна спільнота відкидає всі звинувачення, але розуміє, що будь-яке значне розширення обсягів поставок зброї одній з конфліктуючих сторін незмінно викличе звинувачення іншої сторони на адресу України, як мінімум у тому, що вона подібними діями порушує крихкий статус-кво, «загострює ситуацію» і «шкодить переговорному процесу» (що, власне, і сталося), а, як максимум, у тому, що вона сприяє ескаляції чергового військового конфлікту між Вірменією та Азербайджаном [21].

За попередніми підрахунками експертів, Україна в 2013 році може опинитися в десятці найбільших постачальників зброї. Статус України як суб'єкта світового збройового ринку має надзвичайно важливе значення для іміджу держави та зміцнення її економічної, політичної, особливо енергетичної безпеки. У зв'язку з цим в останній час активними учасниками ринку робилися всі спроби виштовхати Україну зі світового збройового ринку. Звинувачення України у несанкціонованих постачаннях озброєння в зони конфліктів стали частиною конкурентної боротьби.

Сьогодні, збройовий ринок – це серйозний аргумент і серйозні заробітки, які не можуть зупинити іноземні військово-промислові комплекси, що розширюють ринки збуту своїх озброєнь [1]. Азербайджан, володіючи значними запасами нафти і газу в Каспійському морі, є об'єктом конкуренції за вплив на нього, як серед великих регіональних, так і позарегіональних держав (переважно західних), що зацікавлені в отриманні доступу до каспійських енергетичних ресурсів. І будь-яка країна може бути зацікавлена в погіршенні відносин між Азербайджаном і Україною, а проблема Нагірного Карабаху – лише додатковий привід для суперечок [19].

Тому відразу виникає питання: кому вигідно зашкодити дружнім українсько-азербайджанським відносинам, і навіщо. Більшість експертів вбачають у цьому витівки саме Росії, яка, незважаючи на традиційну підтримку Єревана і всупереч своїм

зобов'язанням, сама почала активно заробляти на військовому співробітництві з Баку всупереч Договору про колективну безпеку, згідно з яким вона не має права поставляти зброю до цієї країни.

Російська Федерація прагне «посварити» Україну та Азербайджан для того, щоб газ не пішов через українську територію і поставити на карту енергетичну стабільність України. Можливо, Росія зацікавлена саме в Азербайджані, який не хоче псувати відносини з Росією. Оскільки Росія є одним з головних союзників Вірменії, в тому числі і в нагірно-карабаському конфлікті, то Росія готова підтримати Вірменію як поставками зброї, так і військовою силою [16]. Можливо, Росія переслідує дві цілі: витіснити Україну з збройового ринку; чи будь-якими методами розірвати енергетичне співробітництво з Азербайджаном [2].

Відомо лише, що для України однозначно не вигідно погіршувати відносини з Азербайджанською Республікою, яка є і залишиться одним з головних покупців української військової техніки. Одночасно Вірменія орієнтується на свого основного військово-політичного союзника – Росію [15]. Це ще раз доводить те, що Україні не вигідно втрачати такого партнера, як Азербайджан. Поставляючи зброю до Вірменії, Україна може збільшити свої шанси не отримати азербайджанський газ, і цим самим поставити свою енергетичну залежність під удар [3, с. 8-10].

При більш детальному вивченні питання можна побачити, що обсяги співпраці у військовій сфері України і Вірменії просто неможливо порівняти з аналогічною співпрацею України та Азербайджану. За 2010 рік Україна продала Вірменії 2 навчально-бойові літаки L-39. Для порівняння: за той же період Азербайджану Україна продала 71 БТР-70, 1 вертоліт Мі-24р, 7 самохідних артилерійських установок 2С1 «Гвоздика», 10 самохідних артилерійських установок 2С3 «Акація». Вірменія обганяє Азербайджан лише в купівлі в Україні автоматичної стрілецької зброї: 16500 одиниць проти 3000, закуплених Баку, та в купівлі ручних кулеметів – вірмени в 2010 році купили 2501 одиницю, а азербайджанці – жодного. Але не варто упускати інформацію про те, що раніше Україна вже поставляла Азербайджану значну кількість стрілецької зброї. Дійсно, Вірменія купує деякі види стрілецької зброї, а також навчально-бойові літаки, але ніяких ракетних систем залпового вогню «Смерч» і комплексів «Ігла». Міжнародних заборон на таку торгівлю немає, але зрозуміло, що Азербайджану все це не подобається [18].

Скандал навколо зброї, проданої Вірменії у 2012 році, не перший. У вересні 2011 року великий резонанс отримала історія з літаком з Лівії, що приземлився у Молдові та відлетів звідти з ракетними комплексами та снарядами на борту до Вірменії [22]. У перших повідомленнях з цього приводу називалася і Україна, через яку нібито пролягав маршрут літака з озброєннями.

Вірменія і Молдова спочатку заперечували наявність військового вантажу і його покупця, але закінчилося все зізнаннями і вибаченнями прем'єр-міністра

Молдови Володимира Філата перед президентом Азербайджану Ільхамом Алієвим. Баку був незадоволений постачанням озброєнь до зони нерегульованого конфлікту (Нагірний Карабах). Пізніше цей факт поставили у провину свого уряду молдавські парламентарії, які затіяли з цього приводу спеціальне розслідування. Все це добре пам'ятає азербайджанська влада і тому не квапиться приймати поспішні висновки щодо спростування з приводу постачань вже української зброї все тій-таки Вірменії. Можливо, Україна дійсно таємно продавала зброю Вірменії, прагнучи розширити свій ринок збуту, не враховуючи, що багатий енергоресурсами Каспійський регіон, може стати потенційним осередком масштабних конфліктів у боротьбі за джерела енергоресурсів у 2012 році.

Таким чином, можна зазначити, що відносини між Азербайджанською Республікою та Україною активно розвиваються в економічній, політичній, енергетичній сферах, але питання зброї завжди вносить свої

корективи в ці відносини. Питання про торгівлю зброєю не раз ставили під удар дружні відносини України з різними країнами, цього разу в центрі подій став міжнародний скандал між Азербайджаном та Україною стосовно експорту зброї до Вірменії. Азербайджанська влада занепокоєна тим, що якщо зброя буде надходити до Вірменії, то це призведе до загострення нагірно-карабаського конфлікту, що є невідгідним для жодної із сторін. Як Україна, так і Вірменія спростовують дану інформацію, оскільки Україна зацікавлена в збереженні свого іміджу як конструктивного гравця на ринку озброєнь, а Вірменія не прагне до ще більшого загострення конфлікту.

Сподіваємося, що це дійсно дезінформація, і це питання буде вирішено в найближчий час. Україна та Азербайджан назавжди залишаться один для одного надійними партнерами, і тісна взаємодія двох країн зможе протистояти сучасним викликам та займати гідне місце у сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахундова Ульвія. Може ли Украина подвести Азербайджан? [Електронний ресурс] / Ульвія Ахундова 22.08.2012. – Режим доступу : <http://gulustan.ws/2012/08/ukr-azeri/>.
2. Бадрак Валентин. Это он, это он, ленинградский почтальон [Електронний ресурс] / Валентин Бадрак // Зеркало недели 18.08.2012. – Режим доступу : http://zn.ua/POLITICS/eto_on,_eto_on,_leningradskiy_pochtalono_pisme,_prizvannom_rassorit_azerbaydzhan_s_ukrainoy-107228.html.
3. Бадрак Валентин. Збройове яблуко розбрату / В. Бадрак, С. Згурець // Дзеркало тижня. – 2011. – № 3. – С. 8–10.
4. Гасанов Али. Современные международные отношения и внешняя политика Азербайджана / Али Гасанов. – Баку : «Sarı-Qsrb», 2007. – 904 с.
5. Дорошко М. С. Геополітичне середовище та геополітична орієнтація країн СНД / М. С. Дорошко. – К. : «Центр учбової літератури», 2011. – 204 с.
6. Дуднік О. Я. Офіційна позиція України щодо врегулювання нагірнокарабаського конфлікту / О. Я. Дуднік // Науковий вісник дипломатичної академії України. Вип. 15. – К., 2009. – С. 170–174.
7. Клепач Ліна. Україна не продавала нелегально зброю Вірменії [Електронний ресурс] / Ліна Клепач. – Київ. – 14.08.2012. – Режим доступу : http://www.ukrinform.ua/ukr/news/ukrainina_ne_prodavala_nelegalno_zbroyu_virmeniii_mzsj_748909.
8. Кравчук Катерина. Глава украинской ГСЭК: Украина не продавала оружие Армении [Електронний ресурс] / Катерина Кравчук 12.08.2012. – Режим доступу : <http://izvestia.com.ua/ru/article/38810>.
9. Лозунько Сергей. Под грифом «Совершенно секретно» / Сергей Лозунько // Еженедельник 2000. – № 40 (384). – 2007. – С. 3.
10. Матвеев В. И. Украина 2011-2012: структура рынка экспорта оружия [Електронний ресурс] / В. И. Матвеев 09.01.2012. – Киев. – Режим доступу : <http://www.proza.ru/2012/02/12/707>.
11. Матола Вікторія. Експорт української зброї супроводжується постійними скандалами [Електронний ресурс] / Вікторія Матола 28.08.2012. – Режим доступу : <http://tyzhden.ua/News/53872>.
12. Минасян С. Военно-технические аспекты региональной безопасности и проблемы контроля над вооружениями на Южном Кавказе / С. Минасян // Регион. – 2005. – № 2. – С. 12–15.
13. Минасян С. Украинский «смерч» на Южном Кавказе [Електронний ресурс] / С. Минасян. – Режим доступу : <http://www.casfactor.com/rus/main/689.html>.
14. Ниязов Ниязи Сабир Оглы. Становление и развитие политики военной безопасности Азербайджанской Республики : автореф. дис. канд. док. истор. наук : спец. 07.00.03. «Всеобщая история (новая и новейшая история)» / Ниязи Сабир Оглы Ниязов. – Санкт-Петербург, 2012. – 45 с.
15. Рагімова И. Так продавала Украина оружие Армении или нет? [Електронний ресурс] / И. Рагімова. – Режим доступу : http://www.aze.az/new^takjprodavala_ukraina_80917.html.
16. Рудь Борис. Баку не дає газу [Електронний ресурс] / Борис Рудь. – Режим доступу : <http://news.fmance.Ua/ua/~ /2/0/all/2012/02/01/267821>.
17. Скандал между Украиной и Азербайджаном [Електронний ресурс]. – 15.08.2012. – Режим доступу : <http://job-sbu.org/skandal-mezhdu-ukrainoy-i-azerbaydzhanom.html>.
18. Спірідонова К. Україна і торгівля звичайними озброєннями [Електронний ресурс] / К. Спірідонова, М. Ковбень, І. Олянич, Г. Циганюк. – 04.03.2012. – Режим доступу : <http://cs.cirs.kiev.ua/en/component/content/article/47-discussion/128-2012-03-04-II-57-29.html>.
19. Стріха С. Сучасний стан і тенденції розвитку світового ринку озброєння та військової техніки / С. Стріха // Економіст. – 2011. – № 1. – С. 21–24.
20. Соловей Ігор. Дискредитація України перед Азербайджаном може бути справою рук Росії – російські ЗМІ [Електронний ресурс] / Ігор Соловей 21.08.2012. – Режим доступу : <http://wartime.org.ua/3050-diskreditacya-ukrayim-pered-azerbaydzhanom-mozhe-buti-spravoyu-ruk-rosiyi-rosysk-zm.html>.
21. Aladashvili Irakli. Ukraine arms Azerbaijan and Armenia / Irakli Aladashvili // Georgian Journal. – 2012. – № 34(257). – Р. 6.

22. Yeritsyan Erik. Armenia buys arms while Azerbaijan [Електронний ресурс] / Erik Yeritsyan. 21.08.2012. – Режим доступу : <http://www.slaq.am/eng/news/69890/>.
23. SIPRI arms exports [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sipri.org/html>.

Рецензенти: Тригуб П. М., д.і.н., проф.;
Погромський В. О., к.і.н.

© Бандура Ю. С., 2012

Дата надходження статті до редколегії 08.10.2012 р.

БАНДУРА Юлія Сергіївна (1989 р. н.) – магістрантка Чорноморського державного університету ім. Петра Могили за спеціальністю «Міжнародні відносини».

Коло наукових інтересів: українсько-азербайджанські відносини на сучасному етапі.